DIN PROBLEMELE LIMBII LITERARE ROMÎNE A SECOLULUI AL XIX-LEA

DE

TUDOR VIANU

Limba literară romînă a secolului al XIX-lea, adică limba folosită nu numai în operele literare, dar şi în scrierile ştiinţifice, în textele politice şi în cele administrative, în ziarele sau în convorbirile oamenilor culţi ai acestei vremi, a cunoscut o dezvoltare, care impune cercetarea ei istorică[1]. Studiul limbii literare romîne a veacului trecut prezintă o mare însemnătate, pentru că felul în care au vorbit înaintaşii noştri cei mai apropiaţi a determinat şi explică modul în care ne exprimăm astăzi. Acest sector al dezvoltării limbii romîne este însă unul din cele mai puţin cercetate de lingvistica noastră. Problema se impune totuşi şi se poate prevedea momentul apropiat în care cercetătorii se vor opri în faţa ei, pe baza cunoaşterii tuturor documentelor scrise ale vremii. Deocamdată nu vom încerca decît schiţarea cîtorva din principalele linii de direcţie ale dezvoltării amintite, întemeiate pe un material mai restrîns.

[1] Asupra noţiunii de « limbă literară », vezi, printre altele, consideraţiile lui B. V. Tomaşevski, care arată că « aceasta nu desemnează o limbă independentă, opusă limbii întregului popor, ci numai un anumit aspect al limbii, dirijat de norme speciale ... cărora le acordăm valoarea de « corectitudine proprie » şi « obligativitate generală », în opoziţie cu normele care dirijează dialectele şi vorbirea obişnuită. Limba literară este o limbă model, prelucrată, care se prezintă ca o sintetizare a limbii întregului popor ... Limba literară nu se identifică cu « limba literaturii » sau cu « limba poetică ». Întrebuinţarea limbii literare depăşeşte mult limitele literaturii ». Totuşi « normele limbii literare se formează şi se dezvoltă în strînsă legătură cu dezvoltarea generală a literaturii, cu succesiunea şcolilor şi curentelor literare ». Limba şi literatura, în vol. Problemele ştiinţei literare sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică, trad. rom., Bucureşti, 1952, p. 235 şi urm.

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

Limba literară romînă a secolului al XIX-lea s-a dezvoltat din limba literară a secolului anterior şi problemele ei au fost acelea pe care i le-a impus, pe de o parte faza de dezvoltare în care se găsea graiul nostru către sfîrşitul acestui din urmă veac, pe de altă parte noile împrejurări sociale şi politice. Ceea ce a devenit limba literară în secolul al XIX-lea a rezultat din nevoia de a elimina acele particularităţi ale limbii secolului al XVIII-lea care nu mai corespundeau împrejurărilor sociale ale noului veac, de a o îmbogăţi cu mijloacele de expresie cerute de nevoile mai noi ale culturii, de a asigura acea stabilitate şi corectitudine a formelor, menite să rezerve atenţia scriitorilor pentru singurele, dar mai înaltele nevoi ale comunicării ştiinţifice şi literare, de a o face să se îmbogăţească din izvorul graiului popular pentru a se pune astfel, ca un instrument superior de cultură, la îndemîna păturilor celor mai largi ale naţiunii.

După 1870, cînd latinismul făcea încă ravaje într-o parte a presei periodice şi a literaturii, Al. Lambrior, unul din primii noştri lingvişti, credea totuşi că limba literară a vremii sale nu-şi poate propune un alt scop mai vrednic a fi urmărit decît înapoierea către formele limbii veacului al XVIII-lea. În articolul său « Limba romînă veche şi nouă », din « Convorbiri literare », 1873, Al. Lambrior îşi propunea să dovedească faptul că limba secolului al XVIII-lea era într-atît de formată, încît ea « poate sluji de pilduire acelor care vor să mai vorbească şi să scrie limba romînească şi nu ţintesc la dărăpănarea ei desăvîrşită, fără nici un temei, poreclită propăşire ». Dovada trebuia s-o facă analiza textului manuscris al « Cugetărilor » lui Oxenstiern, renumitul om politic şi moralist suedez, făcută din franţuzeşte de un tălmăcitor necunoscut, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Limba acestei traduceri, probabil cea dintîi făcută din franţuzeşte în graiul nostru, este incontestabil curată şi uşor de înţeles de un cititor actual. Dar dincolo de constatările lui Lambrior, faptul care ne izbeşte este tocmai sărăcia vocabularului, lipsa tuturor termenilor proprii în legătură cu viaţa morală şi intelectuală: o lipsă izbitoare într-un text filozofic, cum este acel al traducerii lui Oxenstiern. Alăturarea cîtorva scurte texte, în originalul francez şi în traducerea lor romînească, vădeşte îndată neajusnul semnalat. Astfel, traducătorul nu are un cuvînt propriu pentru *prudence*, pe care îl traduce prin termenul, cu o sferă mai întinsă, *pricepere*. *L'homme pût être averti des périls qui le menacent, et qu'ensuite la prudence les lui fit éviter*, notează originalul francez. Tălmăcitorul romîn traduce: *Omul să se poată mai înainte a se feri de primejdiile ce-l îngrozesc şi priceperea să-l facă să fugă de dînsele. Raison* este redat prin *socoteală*. [La vue] *est cependant le premier des sens qui se révolte contre la raison* devine în romîneşte: [vederea] *este din cea mai întîi simţire care se osteneşte contra socotelii*. Pentru acţiunea *imaginer*, traducătorul găseşte cuvîntul mult mai larg *a cugeta: Les anciens ont imaginé l'amour aveugle* devine în romîneşte: *Cei vechi au cugetat pe dragostea oarbă. Curiosité* este redat prin *iscodire: l'excessive curiosité des femmes* dă loc la transpunerea: *isco-*

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

direa lor [a muierilor] *cea peste măsură*. Traducătorul romîn al lui Oxenstiern nu are deci la dispoziție nici pe *prudență*, nici pe *rațiune*, nici pe *a imagina*, nici pe *curiozitate* și, desigur, nici alte multe cuvinte corespunzătoare aspectelor și fenomenelor vieții intelectuale și morale, a căror expresie va deveni cu totul curentă în secolul următor și va îngădui scriitorilor comunicarea gîndurilor și observațiilor făcute asupra vieții interioare a omului. Limba traducerii lui Oxenstiern este deci curată, pentru că nu vădește influențele recente ale unei limbi străine, dar ea este încă destul de săracă.

Aceste caractere nu aparțin însă tuturor scrierilor secolului al XVIII-lea Turcismele și grecismele sînt foarte numeroase în aceste scrieri. Astfel, în « Istoria otomanicească » a lui Ienăchiță Văcărescu, citim: *Noi ce ne aflăm la Nicopoli fără de protecția lui Selim-Paşa, căci îl trămisese împărăția la Bender, într-un serhat, lipsiți de toate cele trebuincioase și ca cum eram închiși, căci nu eram slobozi să mergem aiurea și nu numai nu ne aflam atunci în vreo vină, ci unii din noi aveam și merit la devlet, dupe credința cu care ne-am purtat în ceailaltă resmeriță, mai vîrtos eu că aveam de atunci fermanuri și multe buiurultiuri arătătoare de aceasta, am trimis un arzohal cu unul din boieri la înaltul devlet, intru care făceam rugăciune ca să avem voie să mergem la memaliki mahruse, la un loc cum este Odriul unde să putem a înlesni petrecerea vieții. Acest arzohal, după ce l-au luat vezirul, ne-au trimis răspuns să stăm acolo pînă ce va face hotărîre.* În afară de multele turcisme, referitoare la noțiunile vieții administrative: *serhat* (= fortăreață turcească la graniță), *ferman* (= ordin al sultanului), *buiurultiuri* (= ordonanțe, dispoziții), *devlet* (= sublima poartă, imperiul turcesc), *arzohal* (= petiție colectivă), Ienăchiță Văcărescu întrebuințează și grecisme, referitoare mai ales la fenomenele vieții morale. « *La Rodos* », citim în altă parte, *eram afundați în multă întristare și nu pentru noi, căci noi pe unde am trecut și acolo am fost primiți cu multă peripiisis și cinste de toți cei mari, ci pentru familiile noastre, ce nu numai erau depărtate de noi, ci le lăsasem într-un serhat ca Nicopoli, fără nici o protecție omenească.* Dacă *peripiisis* (= îngrijire) este un grecism, *protecție*, pe care l-am întîmpinat de două ori în textele de mai sus, este un neologism franțuzesc transmis, după cum arată forma acestui cuvînt, prin influența rusă. Tabloul limbii literare a secolului al XVIII-lea devine astfel mult mai complex decît îl arată traducerea « Cugetărilor » lui Oxenstiern.

Dar pentru a vedea diferitele direcții care domină limba literară romînă, așa cum este transmisă secolului al XIX-lea, un document lingvistic de cea mai mare însemnătate este « Țiganiada » lui I. Budai-Deleanu, care datează tocmai de la limita celor două secole, din 1800. Evident, ca ardelean, Budai-Deleanu aparține unui cerc de cultură mai înaintată decît acela din Principate, căci aici dăduse roade influența latină, veche de aproape o sută de ani în acest moment și, în general, atingerea cu cultura apuseană era mai întinsă aici. Budai-Deleanu dispune de întreaga terminologie politică. În interesantul cîntec al

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

X-lea, unde se discută avantajele diferitelor regimuri politice, Budai-Deleanu vorbeşte despre *monarhie, democraţie, aristocraţie, republică, dictator, consul, soţietate, anarhie, pragmatice (canoane pragmatice)*. Uneori din aceste cuvinte, el derivă adjective, cu un sufix mult întrebuinţat în epocă: *monarhicesc, aristocraticesc*. Neologismele de proveniență apuseană nu sînt rare la Budai-Deleanu. Întîmpinăm de pildă cuvinte ca *a invita (dracii... îi invita*[u pe ţigani] *către păcate*, ed. Byck X 5), *natura (Însusi mama natură ne arată Că toată chivernisirea bună Vine şi spînzură dintr-o mînă*, X 35), *primar* (explicat în notă: *de rîndul dintîi)*, *intrigant (Aşa la dregătorii primare Vin intriganţi ş-amegei neharnici Trufaşi bogătari cu punga mare Şi minte mică, pentrucă-s darnici*, X 43), *delegat* (explicat în notă: *adecă hotărît despre mulţime şi solitoriu: Ci din toată ceata un delegat*, X 27), *elegant* (ca substantiv: *Nice să cunosc pe din afară De pe porturi, precum eleganţii*, X 84). Grecismele, caracteristice epocii fanariote în Principate, nu lipsesc nici ele din limba acestui scriitor ardelean, precum: *adiafor* (= *indiferent, adiafor este în ce hai merge cineva la rai*, IX 109, în notă), *polite* (= *civilizate, Bactra, Vavilon, Memfi ş'alte Cetăţi polite, în prisos de toate*, X 7), *ostracă* (= *scoică*, prin care se indica votul în agora, ca în procesul lui Aristid: *Prin o mişea lepădată ostracă Aristid de pildă să vă fie*, X 46), *epithalamion* (= *epitalam, cîntec de nuntă: Scornisă, pe gustul lui Nason, Mirelui un epithalamion*, IX 29), *enérghie* (= *putere, forţă: Apoi fără energhie rămasă, Ş'această stăpînire de casă*, X 59), *protimisire* (= *întîietate: Iar între sine făr' contenire Să luptă pentru protimisire*, X 66), *a metahirisi* (= *a folosi, a uza de, a rîndui: Unul numa, din toată sămînţa A lui, să punem că va fi rău, Metahirisind a sa putinţă Volniceşte, după chieful său* X, 90). Turcismele sînt rare de tot la Budai-Deleanu. Întîmpinăm cîte un *cilibiu* (= *nobil*): *A să împodobi cu gingăşie... Într-aceasta faptele să încheie A coconaşilor cilibii, A patrii noastre de acum fii* (VII 9), *a cilibi* (= *a înnobila*): *Vezi ce fae o singură hîrtie, Cum cilibeşte într-o clipită Toată viitoarea sămînţie* (X 122) sau de cîte un termen apărut acolo unde este vorba de lumea turcă: [Sultan Mahomet] *în chip de mare solie Nişte capigii* (= demnitari) *vicleni trimeasă... Zic eu nu să cădea mării-tale Să ne bagi atîta frică în spate Cu cele blăstămate cealmale* (= *turbane*, prin sinecdocă: *turci*, V. 43, cp. I 107: *Ian vie acum dă hăi cu cealmale Să dee pă a noastră ţigănie*. Budai-Deleanu introduce astfel multe neologisme, mai ales din izvorul apusean, puţin folosit în acel moment în principate, şi din cel grec şi turc, mult întrebuinţate dincoace de munţi. Dar cu toată această deschidere a sa către toate înrîuririle care puteau îmbogăţi tezaurul său noţional şi terminologic, limba sa se alimentează în special din limba poporului. O spune el însuşi: « *Caută a lua aminte că poetul în voroava sa deobşte să ţine pretutindene de chipul vorbei deobşte şi întrebuinţează cuvinte obştite între ţărani, afară de tîmplări, cînd vorbeşte altcineva, căci atunci aşa-şi chibzueşte voroava să fie cuviincioasă persoanei care vorbeşte* » (IV, 14, în notă) Scriitorul este conştient deci de principiul diferenţierii stilistice a limbii folosite

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

într-o operă literară. Limba este, pentru el, un mijloc al caracterizării artistice şi se distinge, în întrebuinţarea pe care i-o dă, printre-o suplețe deosebită. «Ţiganiada» devine astfel o oglindă a tuturor posibilităţilor graiului nostru la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Interesant este că, cu toată străduania lui de a-şi îmbogăţi vocabularul din izvoarele cele mai variate, Budai-Deleanu păstrează atît numeroase cuvinte, cît şi forme arhaice, de pildă infinitivul lung (*Căci întru adunările mai toate Unde norodul fără osăbire A vorbi şi sfătuire poate, Purure... pricire... stăpîneşte*, X 25) sau subjonctivul şi condiţionalul redat prin infinitivul lung (*Aşa noi voind înţălepţeşte A tocmire o dreaptă stăpînire Un cap s'aşezăm de temelie*, X 36; *Atunci numai şi eu m'aş plecare La monarhia cea lăudată*, X 83). Opera lui Budai-Deleanu este astfel unul din documentele cele mai expresive pentru cunoaşterea stadiului pe care îl atinsese limba literară romînă în momentul în care atinge pragul veacului nou.

Aspiraţia societăţii romîneşti, la începutul secolului al XIX-lea, către libertate şi forme naţionale de viaţă cerea transformarea limbii literare, prin înlăturarea unora dintre particularităţile ei trecute sau prin accentuarea anumitor tendinţe, apărute încă din veacul precedent. Dezvoltarea burgheziei romîneşti ţintea către înlăturarea feudalismului şi a jugului străin pe care acesta îl tolerase, ba chiar îl considerase ca pe un aliat. Lupta pentru libertatea naţională şi socială este tema proprie burgheziei romîneşti în ascensiune. În această luptă se simţea nevoia ajutorului unei culturi mai înalte, mai cu seamă de ajutorul culturii popoarelor în care burghezia zdrobise feudalismul şi luase în mîini frînele puterii politice. Oglindirea în limba literară a acestor tendinţe determina principalele direcţii ale dezvoltării ei în secolul al XIX-lea, şi anume: 1. eliminarea turcismelor şi grecismelor, ca expresie a feudalismului înaintaş. 2. introducerea neologismelor corespunzătoare noilor noţiuni ale unei culturi superioare 3. fixarea formelor, adică asigurarea unui nivel al corectitudinii în vorbire 4. apropierea limbii literare de limba poporului, corespunzătoare aspiraţie către forme naţionale de viaţă.

★

Un fenomen izbitor al limbii literare a secolului al XIX-lea este repedea dispariţie a turcismelor şi grecismelor. Cuvintele aparţinînd acestui sector aproape nu se mai găsesc în textele literare ale acestui secol. Abia dacă mai întîlnim cîte un cuvînt derivat cu un sufix de origine greacă, de pildă la un Barbu Paris Mumuleanu («Caracteruri», 1825): [Cei mari] *Nu ştiu că sînt mincinoşi, Şireţi, diplomaticoşi... Şi supunerea ce-o dau, Zic că datorie au, Şi că meritarisesc Acei mici de le slujesc* sau la un Al. Hrisoverghi, «Magariul îngîmfat», înainte de 1837): [S-au făcut] *Din magariu ce-era de rînd Magariu decorarisit Şi cu clopotul la gît* etc. Sînt ca ultimele rămăşiţe ale unei influenţe prea îndelungate şi care, în adînca prefacere a mentalităţilor, abia dacă se mai

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

afirmă în cîte un procedeu de formare a cuvintelor[1]. Nici chiar un scriitor ca Anton Pann care, prin originele lui balcanice, cunoştea multe din vechile cuvinte de provenienţă orientală, nu le mai întrebuinţează decît pentru « culoare locală », adică atunci cînd vorbind despre oameni şi întîmplări din imperiul turc, foloseşte şi cîte un cuvînt presupus a fi întrebuinţat de acei oameni şi în acele împrejurări. Astfel, cîrpaciul din « Povestea vorbii » (1847), care ia un angajament imprudent faţă de sultanul său, observă cu ironie cum se umflă sub bătaia vîntului largul său pantalon turcesc: *Ei ciacşir, ciacşir, Te primbli tu acuma, te mîndreşti în şir Dar te-oi vedea mîine cum te vei umfla Şi care răspunsuri le vei răsufla* (Pagini alese, ed. I. Fischer, E.S.P.L.A. II 173). Nastratin -Hogea doreşte să-şi atîrne *chiulaful* (= căciulă turcească, fes mare) în singurul cui pe care şi-l rezervase în casa vîndută unui bogătaş (II 181). Şcolarii lui Nastratin-Hogea sînt învăţaţi să strige « *hair-ola* », oridecîteori învăţătorul lor strănută etc. *Ciacşir, chiulaf, hair-ola* fac aici « culoare locală » şi, întrebuinţîndu-le, Anton Pann porcedează la fel cu V. Alecsandri în teatrul său, cu N. Filimon în « Ciocoii vechi şi noi » şi cu I. L. Caragiale în « Kir Ianulea », atunci cînd aceşti scriitori folosesc cuvinte datorite influenţelor orientale. Altfel, ceea ce surprinde mai de grabă la Anton Pann este tocmai apariţia multelor neologisme, ca termeni izolaţi sau ca expresii, uneori în formă şi cu accepţii nefixate: *seci caprice* (II 117), *Puse om îndată cu un trîmbiţaş Ca să publiceze strigînd prin oraş* (II 161), *Şi de bucurie bunul suveran Pe cîrpaci-ndată îmbracă-n caftan* (I 171), *Apoi tot gîndind în sine ce ar întrebuinţa, Cu ce manevre şcolarul ceva, ceva a-nvăţa* (II 176), *Împăratul care era doritor Să vază-n persoană p-acest ghicitor, Cum îl văzu-ndată mult s-a bucurat Ş'il trimise-n pompă la un alt palat* (I 174), *barba-ntîi mi s-a albit... Că pe barbă totd'auna elementele o bat, Ea sufere vînturi, geruri, brume, ploi neîncetat* (II 186). *Caprice, a publica* (= a aduce la cunoştinţa publică), *suveran, manevre* (= procedee), *în persoană, cu pompă* (= cu fast), *elemente* (= fenomene meteorologice) etc. erau cuvinte recent introduse, în momentul în care le întrebuinţa Anton Pann, dar care aparţineau vorbirii familiare. Unele din ele şi-au schimbat forma (pl. *caprice* înlocuit prin *capricii*) altele au pierdut accepţia pe care le-o dădea Anton Pann *(a publica, manevre, elemente)*, dar marele lor număr în operele acestuia ne indică epoca respectivă drept una din acele în care, prin introducerea multelor neologisme, graiul nostru dobîndea o fizionomie nouă.

Mai ales nevoia de cuvinte noi a ştiinţelor, a filozofiei, a cercetării istorice, a analizelor morale se satisface prin masiva introducere de neologisme în epoca de după 1830. Uneori pentru îndestularea acestor nevoi se recurge, în afară de neologisme, la decalcuri şi la traduceri. Alternanţa acestor diferite procedee

[1] Procedeul va fi ridiculizat şi mai tîrziu de N. Nicoleanu, în « Despre influenţa lecturei romanţelor streine » din 1877: *Chirije şi preţioase ridicule care cred cu naivitate că nobleţea şi fericirea consistă în a se amusarisi, a se presentarisi, a se invitarisi* (ed. Minerva, p. 122).

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

de creare a unor noi cuvinte alcătuieşte unul din aspectele cele mai interesante ale limbii literare romîne în secolul al XIX-lea. Îl putem urmări, de pildă, comparînd, fie şi fragmentar, « Regulile sau Gramatica poeziei », 1831, traduse de Eliade, cu originalul lui Lévizac şi Moysant: « Cours de littérature, d'histoire et de philosphie », 1814 (stabilit de D. Popovici în « Ideologia literară a lui I. Eliade-Rădulescu », p. 21 urm., cf. şi I. E.-R., Opere, 1943, II p. 432 şi urm.) Acolo unde originalul notează: *La poésie en* (în « Henriada » de Voltaire) *est riche et harmonieuse, le sujet est bien choisi, les sentiments en sont admirables*, traducerea romînească găseşte următoarele echivalenţe: *poezia ei este bogată şi armonioasă, sujetul nobil şi bine ales, simtimenturile vrednice de mirare.* Fraza: *l'ouvrage este froid et sans intérêt, et l'auteur s'est jugé lui-même en disant qu'un poème, parfait d'ailleurs, s'il ne touche point est insipide en tout temps et en tout lieu* este redată prin: *Fapta e rece şi fără interes, şi autorul şi-a făcut singur judecata, zicînd: o poemă, oricît de desăvîrşită va fi, dacă nu atinge, este neplăcută în toată vremea şi în tot locul.* Pasajul ceva mai lung: *Lorsqu'en Italie on entend un habile improvisateur préluder sur son clavecin, se laisser d'abord remuer les fibres par les vibrations harmoniques de l'instrument, et quand tous les organes du sentiment et de la pensée sont en mouvement, chanter des vers qu'il improvise sur un sujet donné, s'animer en chantant, accélerer lui même le mouvement de l'air sur lequel il compose, et produire alors des idées, des images, des sentiments, quelquefois même d'assez longs traits de poésie et d'eloquence, dont il serait incapable dans un travail plus réfléchi...* este tradus prin: *Cînd aude cineva în Italia, un improvizator gătindu-se asupra clavisenului, mai întîi să se lase a i se aprinde toate vinele prin săltările cele armonioase ale instrumentului; şi după ce toate organele simtimentului şi ale cugetării sînt în mişcare, să cînte versuri care el improvede asupra unui sujet dat, să se însufleţeze cîntînd, însuşi să iuţească mişcarea ariei asupra căreia compune, şi să producă atunci idei, închipuiri, simtimenturi, încă şi cîteodată şi semne de poezie şi de elocvenţie îndestul de lungi, care, intru un lucru mai cu gîndire nu e destoinic a le naşte...* Interesant este a stabili, comparînd aceste cîteva fraze traduse cu originalul lor francez, cum cele mai multe din neologismele acceptate n-au trecut în limba de mai tîrziu, în forma pe care le-a dat-o Eliade. Astfel *sujet*, întrebuinţat cîtva timp (vezi şi N. Bălcescu, Despre starea soţială a muncitorilor plugari. Opere, 1949, II 198: *Într-o zi ne vom întoarce asupra acestui sujet)*, n-a rămas pînă la urmă în limbă. I s-a preferat neologismul de provenienţă latină *subiect (subjectum)*[1]. Pentru *clavecin*, se încearcă o adaptare cu modificare fonetică în rădăcină: *clavisen*, care nu s-a impus. Pentru *éloquence*, Eliade încearcă forma latinizantă: *elocvenţia, (eloquentia)* înlocuit mai tîrziu prin *elocvenţă* (după o încercare cu *elocuenţă*, cf. antologia lui G. Adamescu: « Elocuenţa romînă », f. a., probabil în jurul lui

[1] De asemenea lui *projet*, prezent la un moment dat, i s-a preferat *proiect*; *objet* (cf. Eliade, Visul, v. 65) a fost înlocuit prin *obiect*.

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

1900, desigur sub influența grafiei: *eloquența* (it. *eloquenza*), întrebuințată de exemplu de M. Kogălniceanu: « Discurs la jubileul de 25 de ani al Academiei *alergau cu miile studenții, ca să-i asculte vorbirea și eloquența sa* [a profesorului Gans], *dulce ca o melodie*, Opere, S. R. p. 111). Uneori, evitînd neologismul, Eliade încearcă formarea unor cuvinte prin calchierea derivației într-o altă limbă; astfel dacă fr. *sentir* dă pe *sentiment*, se poate forma din *(a) simți* un *simtiment*, deși mai logic ar fi fost *simțiment* (cf. totuși Bălcescu, care păstrează forma eliadistă, în opera citată: *simtimente de omenire și dreptate)*. Pentru *improviser* (= a improviza) se calchiază un *(a) improvede (im + pro + vede = viser)*, care nu s-a impus. Mai fericit a fost *arie* pentru fr. *air*, sub influența it. *aria*. Traducerile de termeni sau expresii nu sînt nici ele totdeauna izbutite. *Vrednice de mirare* nu mai este simțit astăzi ca echivalentul just pentru *admirables ;* de asemenea nici *faptă* pentru *ouvrage* (dedus din fr. înv. *oeuvrer* = a lucra, a produce, a face, cf. și it. *operare)*, *vine* pentru *fibres*, *neplăcut* pentru *insipide*, *săltări* pentru *vibrations*, *închipuiri* pentru *images*. În toate aceste încercări de a introduce noțiuni noi, prin folosirea unor cuvinte existente în limbă, Eliade procedează încă la fel cu traducătorul, din secolul al XVIII-lea, al lui Oxenstiern. Nici expresiile străine nu sînt mai bine redate de Eliade: *autorul și-a făcut singur judecata*, pentru *l'auteur s'est jugé lui-même* sau *un lucru mai cu gîndire* pentru *un travail plus réfléchi* sînt versiuni care nu au toată claritatea. Nici construcțiile nu sînt deplin stăpînite de traducător. Vorbirea indirectă din *l'auteur s'est jugé lui-même en disant qu'un poème... s'il ne touche point, est insipide* a fost redată prin vorbire directă, mai proprie comunicărilor orale: *autorul și-a făcut singur judecata, zicînd: o poemă... dacă nu atinge este neplăcută*. Stilul este greoi, mai ales în ultimul pasaj citat, prin repetarea prea insistentă a lui *și*, apoi prin aglomerarea cuvintelor de legătură: *încă și cîteodată*. Prefața din 1831 este astfel un document al multelor greutăți cu care, la acea dată, se mai luptau scriitorii noștri în notarea gîndirii mai înalte.

Traducerea ca procedeu de formare a unor cuvinte corespunzătoare noilor noțiuni continuă cîtva timp a fi folosită. Bălcescu scrie *atîrnare* pentru *dépendance (starea de atîrnare și supunere desăvîrșită în care se aflau cultivatorii săraci și desarmați înaintea stăpînului lor războinc*, I I 190), *orășenie* pentru *bourgeoisie (caracterul înălțării orășeniei în apusul Europei*, I II 100), *simțibilitate* pentru *sensibilité (legi de privilegiu care-l făcură atît să sufere și cari stinseră în inima lui* [a poporului] *fibra simțibilității*, I II 118), *a inima* și *inimat* pentru *animer* și *animé*, etc. Tot astfel M. Kogălniceanu (în articolul Sclăvie, vecinătate și boieresc, din « Romînia literară », 1855, republicat de Dan Simionescu în Scrieri sociale, 1947) încearcă un *simsație* pentru *sensation* (= *senzație: Acest roman* [Coliba lui Moș Toma] *au făcut simsație îm ambele emisfere*, c. c. 149. Dar cum nici una din aceste traduceri nu era satisfăcătoare, ceea ce a dus mai tîrziu la adoptarea neologismelor: *dependență*, *burghezie*, *sensibilitate*, *a anima*,

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

animat, senzație[1] etc., a putut exista la un moment dat impresia că neologismele exprimă mai bine, în orice împrejurare, nuanța gîndirii. De aici marea lor mulțime în scrierile culte ale vremii, de pildă la Bălcescu, cu *concuistă* [unele soțietăți] *s-au format prin concuistă*, I I 187), *concherant (Popoarele concherante... sînt mai ades streine agriculturii*, I. I 187), *iluzoară (libertatea țăranilor se făcu iluzoară*, I I 196), *memoar (un memoar scris de un boier*, I I 197), *a suscrie* ([cei slabi] *se văzură siliți a suscrie la legile cele mai aspre* I I 190), apoi *confiență, a dirige, desperanță, a expia, favorul, a mepriza, seanță, serf* etc. etc. În concurența dintre neologism și traducere, cele dintîi au arătat adeseori mai multă vitalitate. A învins *independență* și nu *neatîrnare*, puternic încă la 1877, cînd se vorbea de *războiul de neatîrnare;* a învins *burghezie* și nu *orășenie*, *sentiment* și nu *simtiment*, *a anima* și nu *a inima* etc. Totuși nu toate neologismele au avut aceeași vigoare, căci au dispărut toate acele pe care le-am spicuit ceva mai sus în textele lui Bălcescu. S-au menținut adică numai acele neologisme corespunzătoare unei nuanțe de înțeles pentru care nu avem în limbă cuvîntul corespunzător.

Pentru a nu fi înțeles această lege de dezvoltare a limbii, Eliade a trebuit să plătească cu repedea perimare a unei părți foarte întinse a operii lui. De unde în faza de la 1830, l-am văzut pe Eliade preferînd traducerea neologismului, îl vom afla într-o fază ulterioară, nu numai dînd întîietate neologismelor, dar și înmulțindu-le într-un asemenea număr, încît limba lui dobîndește o fizionomie cu totul deosebită de limba întregului popor. Este faza italienismelor lui Eliade, care a compromis nu numai valoarea literară a scrierilor lui mai noi, dar a produs dezastre mai generale în epoca lui și ceva mai tîrziu. Limpedea strofă a « Cîntării dimineții », din 1822: *Cîntarea dimineții Din buzi nevinovate, Cui altui se cuvine, Puternice părinte, De cît ție a da?* primește, la republicare, în 1861, următoarele modificări de lexic și ortografie: *Cîntarea dimineței Din buze innocente Cui altui se cuvine, Omnipotente Pater, De quît ție a da?* O poezie din 1836 se numește « Primul baciu », dar acest *baciu* (it. *bacio* = sărutare) nu cade în întregime în răspunderea lui Eliade, căci cuvîntul mai fusese întrebuințat de Iancu Văcărescu în fruntea unei serii de poezii din « Curierul romînesc », 1830. Influența italiană se instalase puternic, în momentul acesta, în poezia lui Eliade. *Extaz* este pentru el un cuvînt feminin, ca în italiană și franceză: *Extazea mă învie. Timid* este pronunțat ca în italienește, cu accentul pe prima silabă: *Genunchii-mi se mlădie; și-n timida tăcere Se roagă numai ochii, căci limba-mi este mută.* Pentru *trece* e folosit *pasă* (it. *passa*, fr. *passe*): [Sufletul] *Din marea lui durere la fericire pasă.* În versul *Că suflatul meu văduv cu-al tău azi se mărită*, ultimul cuvînt reproduce nuanța de înțeles, inexistentă în romînește, a it. *maritare* și a fr. *marier* (= a *uni*). Sărutarea pe care i-o dă iubita este

[1] Totuși *inimat*, ca și alte formații lexice de-ale lui Bălcescu, mai este întrebuințat de Al. Odobescu: *inimat de nobilă și dreaptă emulațiune* (II 109).

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

La oameni neştiută, la angeli mult dorită şi, puternic prin acest contact, poetul îşi propune: *Să svol* (it. *svolare*) *cu dînsul la prea înalte.* Recolta exemplelor poate deveni imensă. În traducerea « Ierusalimului eliberat » al lui Torquato Tasso, Erminia călăreşte prin *antice selbe ; ea guvernă frîul* [cu] *a ei tremîndă mînă ; prin cîte şi mai cîte cărări cotind raggiră ;* ea rătăceşte *fără de consiliu ; ma* cînd *junge* la apa Iordanului şi descalică pe *prunte*, vede *alberghe solitarii.*

Italienismele lui Eliade au fost eliminate pînă la urmă, totuşi nu aşa de uşor şi de repede. Literatura, publicaţiile ştiinţifice, presa au stat pînă tîrziu în Muntenia, sub influenţa lui Eliade. Eliadismul alcătuieşte un capitol destul de lung, dacă nu şi foarte fericit, al limbii literare romîne în secolul al XIX-lea. În 1860, poetul Al. Depărăţeanu publică volumul său « Doruri şi amoruri », în care găsim versuri ca: *Femee cu ochi negri, cu neagră capilură, Cu negre şi lungi gene şi văl negru-mprejur, Tu semeni, belă, nopţii, dar nopţii ce-i obscură, Ce-ascunde crime negre sub vălul ei obscur.* În aceeaşi vreme începea să rimeze Mihail Zamphirescu, căruia i se va publica, abia în 1881, colecţia sa de poezii « Cîntece şi plîngeri », conţinînd accente precum: *Alegreţea nu mai vine C-un surîs încîntător, Să desfete şi s-aline Al meu suflet plîngător.* Altă dată ni se vorbeşte de *nori de tempestă*, de *fete care espiază-n lacrimi simţirile d-amor*, de *valţul nupţiale*, de *verbina legănată de zefirul* (accentuat pe prima silabă ca în it. *zeffiro) uşor* şi care *tremă, în deliciu, în ora matinale*, de *fruntea adornată de rosa virginale* a iubitei. Această iubită are, în fine, *o rochie gazoasă d-un alb strălucitor*, are adică o rochie de *gază*, cuvînt care în forma it. *gaza* sau în cea fr. *gaze* desemnează o stofă uşoară şi transparentă, fabricată altă dată în oraşul Gaza din Siria. În nici una din limbile în care este întrebuinţat, substantivul *gaza* n-a dat naştere la derivaţii, adjectivul fr. *gazeux -euse* sau rom. *gazos -oasă* rămînînd rezervat pentru ceea ce aparţine sau este de natura gazelor, după cum vor fi înţeles, desigur, şi mulţi din cititorii poetului eliadist Mihail Zamphirescu.

În vremea în care eliadismul îşi producea efectele sale, direcţia înrudită a latinismului, pornită în secolul al XVIII-lea, în Ardeal, culmina cu « Dicţionarul » lui A. T. Laurian şi Massim. Ambele curente se unesc pentru a determina una din cele mai grave crize ale limbii noastre literare. « Dicţionarul » lui Laurian şi Massim lămurea în *Prefatione: Glossariu, Vocabulariu, Dictionariu suntu numirile romanice celle mai usitate, cari s-au applecatu şi se appleca la collectioni compenditorie de materi'a unei limbe*, etc. Modul acesta de a scrie găseşte mulţi imitatori. O traducere din Dion Cassius, prezentată la concursul Academiei din 1874, cuprindea fraze precum: *Tiberiu fu de in generatiune vechia nobila şi avu crescere buna, fu inse de un naturelu forte particulariu. Elu nu permitea a se observa ca ce doresce, şi cuventele sale nu corespundeau intenţiunei sale, ma inca vorbele sale adese ori steteau in contradicere directa cu acesta. Toate acele, la care nisuia, le nega, şi se parea a dori aceea, ce elu chiar urea: se simula irritatu asupra lucruriloru, ce chiaru le avea in cugetu, şi se arăta bunu, candu ura mai rau ; se*

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

parea misicatu de compatimire, candu pedepsea mai tare, şi se mania, candu erta cuiva; pre celu mai urgisitu înaintea-lui, lu privia cu favia cea mai amicabilă, şi tracta cu cea mai mare recela, pre amicii sei mai increditi. Lexicul latinist, agravat printr-o ortografie menită să sublinieze etimologia cuvintelor şi să acopere pronunţiile reale, înfăţişa, în astfel de texte, unul din punctele cele mai adînci ale căderii în care alunecase, în unele cercuri, limba literară a vremii. Însărcinat să refereze asupra acestei traduceri, Al. Odobescu (Opere complete, 1908, II 388 urm.) scrie: « Cărţile se scriu spre a fi citite, şi numai acele citiri pot fi profitabile cititorului pe care el le înţelege şi care, conţinînd idei sănătoase, prezentate într-un mod logic, sînt scrise într-o limbă de toţi pricepută, de toţi gustată, într-o limbă care nu dezgustă mintea prin formele şi expresiunile ei pocite şi înjosite, nici o spăimîntă prin netrebuincioase şi nejustificabile inovaţiuni ». Combaterea latinismului va trebui să alcătuiască un alt capitol important al unei istorii a limbii literare romîne în secolul al XIX-lea.

★

În timp ce se desfăşura curentul de introducere a neologismelor, menit să răspundă temelor mai înalte ale scrisului literar şi ştiinţific, se dezvolta şi un alt curent în limbă. Aceasta din urmă, curentul popular, tindea să remedieze gravele neajunsuri în care culminase, prin Eliade şi latiniştii ardeleni şi munteni, curentul neologistic. Triumful final al curentului popular avea să restabilească contactul între limba literară şi aceea a întregului popor şi să asigure, astfel, păturilor largi ale naţiunii folosirea tuturor izvoarelor culturii.

Dar mai întîi trebuia să se normalizeze limba, adică să se stabilească acel nivel al corectitudinii formelor, deoarece unele producţii literare se menţin multă vreme sub acest nivel. Dăm mai întîi cîteva exemple de greşeli gramaticale, destul de frecvente în scrierile secolului al XIX-lea. Astfel, pers. III pl. a indic. prez. la verbele de conjug. I construită ca la celelalte conjugări este o greşeală gramaticală dese ori întîmpinată pînă pe la 1870. B. P. Mumuleanu o face în mod constant, scriind (în ale sale « Caracteruri », 1825): [Cei mari] *Şi d'ar greşi cît de mult Ei îndreptări nu ascult... Fac mese mari, cheltuesc, Chem oaspeţi ce-i linguşesc... În curte cînd plec şi vin, Vor să vază cum să'nchin Oameni mulţi care-i aştept... Şi n'alerg, nu ostenesc... Şi'ntraceste fumuri ac Cu cei mici orice le plac, Dau cu caleşcile lor Peste cei mici de-i omor,* etc. Chiar după 1850, D. Bolintineanu mai putea scrie, în « Legende istorice »: *Doamna zice cu mîndrie: Domnii ţării, mari Romîni, Nu plec fruntea în robie... Ei se bat la raza stelei cei de foc, Flăcările albe pe-a lor zale joc...* ba chiar [dame din înalte case] *Cu-ale lor ghirlande ele-aici lumin.* I s-a reproşat adeseori lui Bolintineanu lipsa acordului dintre predicat şi subiect: *Ca un glob de aur luna strălucea, Şi p'o vale verde oştile dormea... Cugetele triste nu-i mai turbura... Cavalerii trage spadele din teacă.* Dar greşeala venea mai de departe. Gr. Alexandrescu scrisese (în « Umbra lui Mircea la Cozia »): *Transilvania l-aude, Ungurii*

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

se înarmeaz sau în « Prieteşugul »: *Pe aripile vremii plăcerile lui* [ale amorului] *sbor*, ca şi Eliade (în « Suvenirul »): *Ziua se duce, ş'altele vin, Şi fără urmă se strecor toate* sau *Cerescul soare vine, sfinţeşte Cu ale noastre zile ce sbor*. Nicoleanu va mai scrie încă (« În memoria celor morţi pentru patrie şi libertate »): *Dar unde-i calea sacră, umbroasa bătătură, Ce duc ochii mulţimii plecaţi, religioşi A plînge pe mormîntul strămbunilor virtuoşi*. Chiar şi la scriitorii moldoveni, unde astfel de greşeli sînt mai rare, pot fi întîmpinate uneori, ca de pildă la C. Stamati (în « Luntrea pe uscat »): *Şi valurile line, de soare poliite, Chiar ca vesmînt de stofă pe lîngă ea'ncreţite, Frumos o prejura*. O altă greşeală, moştenită din secolul al XVIII-lea, dar destul de generală în epocă, este înlocuirea pronumelui reflexiv *se* prin *să*, pentru care multe exemple pot fi găsite în Anton Pann: *Iubita-i nevastă în urma lor să ia... Decît nu să poate să-ţi ghicesc pe loc... Deci scăpînd cîrpaciul de traiul cel rău Şi trăind domneşte în palatul său Cu averi destule şi cu bogăţii Să vesti de dînsul l-alte-mpărăţii*, dar nu numai la el. O altă problemă a asigurării nivelului corectitudinii a fost eliminarea variantelor fonetice regionale, din care dau numai cîteva, puţine exemple, precum prepoziţia *pe* frecventă în Muntenia sub forma *pă* (cf. B. P. Mumuleanu: *este scurtă pă picior)* sau sunetele *a, ă* şi *gi* pentru *ea, e* şi *j*, devenite literare, ca adeseori la scriitorii moldoveni, de pildă la M. Kogălniceanu în articolele tinereţii: *înţăles, săcetă, deosăbite, răci, umezală, zamă, gios, împregiur*, etc. De la un timp scriitorii renunţă la fonetismul regional, contribuind astfel la acea fixare a formelor, fără de care nu se putea concepe o limbă literară şi o mişcare culturală a întregii naţiuni.

Limba literară a întregului popor nu putea fi decît limba poporului. A. Russo a arătat odată cu toată claritatea drumurile de viitor ale dezvoltării limbei literare romîne. « Dacă este ca neamul romîn să aibă şi el o limbă şi o literatură, scrie Russo în « Cugetările » sale (ed. P. Haneş, p. 36), spiritul public va părăsi căile pedanţilor şi se va îndrepta la izvorul adevărat: la tradiţiile şi obiceiurile pămîntului, unde sînt ascunse încă şi formele şi stilul; şi de aşi fi poet, aşi culege mitologia romînă; de aşi fi istoric aşi străbate prin toate bordeile să descopăr o amintire sau o rugină de armă; de aşi fi gramatic, aşi călători pe toate malurile romîneşti şi aşi culege limba sa ». Am arătat obstacolele pe care curentul popular le-a avut de întîmpinat în decursul veacului al XIX-lea. Trebuie însă să spunem că scriitorii n-au aşteptat înlăturarea tuturor acestor obstacole, pentru a găsi mijlocul de a folosi o limbă romînească firească, limpede şi atît de echilibrată, încît epoca pare a nu-şi fi pus pecetea pe ea. Unul din aceşti scriitori este Costache Negruzzi. Sînt pagini ale lui care par a fi fost scrise astăzi, ca de pildă aceasta, împrumutată nuvelei « O alergare de cai » din 1840: *Mă simţeam foarte trist. Voiam să plîng şi nu puteam. Am deschis fereastra. Cerul era turburat ; nori groşi se primblau ca nişte munţi pe el, lăsînd în urma lor o ceaţă cenuşie ; luna se ascunsese ; cîteva stele pribage (!) se iveau unde şi unde printre nori. Vedeam oraşul adormit desfăşurîndu-se sub mine ca o mare umbră. Liniştea*

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Nici o nesiguranță, nici un termen menit pieirii în această pagină și în atîtea altele ale lui C. Negruzzi. I. Heliade-Rădulescu care se exprima, uneori, cu atîta greutate și care a răspîndit, într-un timp, exemple atît de păgubitoare dezvoltării normale a limbii literare, putea folosi și el graiul cel mai curat, alimentat din izvoarele populare, atunci cînd își uita teoriile filologice. Există printre poeziile lui, unele care și-au păstrat tinerețea, tocmai din pricina curatei limbi romînești, în care sînt scrise, ca de pildă fabula «Foile și cărbunele », cu atît mai uimitoare prin puritatea ei lexicală, prin firescul popular al locuțiunilor, prin întregul ei debit nestînjenit, cu cît datează din 1840, adică din epoca agitației italienizante. La fel sînt strofele renumite ale baladei « Sburătorul » (1844), din care citez: *Încep a lucii stele rînd una cîte una Și focuri în tot satul încep a se vedea ; Tîrzie astă-seară răsare-acum și luna Și cobe, cîte-odată, tot cade cîte-o stea. Dar cîmpul și argeaua cîmpeanul osteneşte Și dup'o cină scurtă și somnul a sosit. Tăcere pretutindeni acuma stăpîneşte Și lătrătorii numai s-aud necuntenit. E noapte naltă, naltă: din mijlocul tăriei Veşmîntul său cel negru de stele semănat Destins coprinde lumea, ce-n brațele somniei Visează cîte-aevea deşteaptă n-a visat.* Tot în 1840, Gr. Alexandrescu scria (« Anul 1840 »), *An nou Aştept minunea-ți ca o cerească lege ; Dacă însă păstorul ce tu mi l-ai alege, Va fi tot ca păstorii de care-avem destui, Atunci... lasă în starea-i bătrîna tiranie ; La darurile tale eu nu simt bucurie: De'mbunătățiri rele, cît vrei, sîntem sătui.* În epoca de după 1840 compune Vasile Alecsandri șirul « Doinelor » sale, în care precizia și vigoarea limbii a rămas multă vreme neîntrecută, ca în « Strunga »: *În pădurea de la Strungă Sînt de cei cu puşca lungă Care dau chiorîş la pungă Sînt de cei ce-mpuşcă-n lună, Care noaptea-n frunze sună, Feciori de lele nebună ; Fă-te-n lături, măi creştine, Dacă vrei să mergi cu bine, Să rămîi cu viață-n tine ; În potica fără soare Ei te-aşteaptă la strîmtoare, Să te prade, să te-omoare... În dumbrava cea vecină, Unde buhna greu suspină, Vezi cea zare de lumină? Opt voinici cu spate late Și cu mîneci suflecate Stau cu puştele-ncărcate,* etc. În aceeași vreme scrie A. Russo, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu și nu mult mai tîrziu își începe activitatea lui Al. Odobescu, N. Filimon și alții, întrebuințînd cu toții o limbă literară îndatorată de-opotrivă izvorului popular.

Am ales exemplele de mai sus din producția anului 1840 sau din apropierea lui imediată, pentru a arăta că în acel moment limba literară era constituită. Criza ei, prin influența italienismului și a latinismului, este mai degrabă efectul unui proces acuzat după prăbuşirea revoluției din 1848 și triumful reacțiunei. Împrejurarea devine evidentă prin comparația ediților succesive ale acelor scriitori care, dispunînd de o bună limbă literară, simt totuși nevoia să facă concesiuni curentului neologistic cu ocazia retipăririi succesive a operelor lor. Astfel, după cum au arătat uneori istoricii literari, Gr. Alexandrescu înlocuieşte, în ediții succesive ale operelor sale, cuvinte ca *cinste, fire, obştesc, pomenire, slavă, slobod, veac, ziditor* etc. prin *onoare, natură, comun,*

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)

suvenire, *glorie*, *liber*, *secol*, *creator*, etc. (vd. O. Densusianu, Literatura romînă modernă, III 144). Tot astfel C. Stamati, retipărind în 1868 «Povestea Povestelor» din 1843, face următoarele modificări în lexic (stabilitate de G. Bogdan-Duică în ediția lui *Nicoleanu*, *Cîrlova*, *Stamati*, Minerva, 1905): *vestit* prin *faimos*, *poreclit* prin *prenumit*, *slăviții* prin *faimoșii*, *voinicul* prin *bravul*, *draga* prin *amata*, *tovarăși* prin *companioni*, *văzduh* prin *orizon*, *dragul meu* prin *amicul meu*, *poveste* prin *fabulă*, *peșterile* prin *grotile*, *cetitor* prin *lector* etc. Sub pretextul luptei contra slavonismelor, un alt aspect al italienismului și latinismului, se mergea însă către schimbarea caracterului limbii noastre și către izolarea maselor populare de izvoarele culturii. Aceste încercări nu s-au putut însă menține și, după o rătăcire în absurd, limba literară romînă a devenit din nou ceea ce trebuia să fie și să rămînă: limba vie, bogată și cultă, capabilă să exprime rezultatele cele mai înalte ale cercetării științiifce și ale geniului poetic, a întregului popor romînesc.

Din momentul în care s-a fixat, și bunele exemple ale scriitorilor din jurul anului 1840 s-au impus peste rătăcirile arătate, limba noastră literară a intrat în faza unei evoluții precumpănitor estetice. Acum cînd turcismele și grecismele, urmele feudalismului, fuseseră înlăturate, cînd se încetățeniseră neologismele corespunzătoare culturii mai înalte, cînd formele se fixaseră și corectitudinea pătrunsese în deprinderile generale de limbă, cînd eroarea neologistică a italieniștilor și latiniștilor fusese denunțată, urmărită, ridiculizată și compromisă, scriitorii, stăpîni pe un instrument lingvistic curat, suplu și bogat, puteau să se consacre nestînjeniți cercetării adevărului și plăsmuirii creațiunilor frumoase și să le pună la dispoziția întregului popor. Înzestrați cu un astfel de instrument, au putut apărea în epoca de la 1870 și pînă la sfîrșitul secolului scriitori ca Mihail Eminescu, I. Creangă, I. Slavici, I. L. Caragiale, B. Delavrancea, Al. Vlahuță, G. Coșbuc și alții, prin operele cărora limba literară romînă se îmbogățește cu noi valori estetice. Evoluția estetică a limbii romîne, intrată într-o nouă fază de dezvoltare după ce limba literară ajunsese la rezultatele ei lingvistice cele mai însemnate, trebuie însă să alcătuiască obiectul unei cercetări deosebite.

BDD-A10237 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:23:08 UTC)